

Ngugi Wa THIONGO

(Hekaýa)

Kamauunyň gaýdyp gelmeşi

Ol entek ep-esli ýol geçmelidi. Her ädiminde aýak as-tyndan çykyan tozan ýokaryk göterilýärdi, soňam yz-nda biraz tüweýläp, ýuwaşlyk bilen ýere çökyärdi. Ýöne şonda-da howada saklanýan inçejik tozan perdesi, göýä kölege kimin, onuň yzyna eýerýärdi. Onuň welin, şol haýdyp ýöräp barşyna tozan bilenem, göýä özüne duş-mançylykly garaýan ýaly görünýän geçmesi barha kyn-laşýan kötel ýol bilen hem seri ýokdy. Onuň üçin bu ýol hiç haçan soňlanmajak ýalydy. Ol ýeke gezegem ýere seretmändi, diňe uzaklara garapdy. Ynha, bahym tanyş belentliklerdir peslikler, agaçlardyr çagalykdan özüne mähriban bolan ýerler gömüp başlar.

Ol saldamly ädimler ädip, çalasyn ýöräp barýardy. Çep eli halys sary giden penjegini saklap duran bolsa, sag eli egninden geçirilen ýüpüň ujundan tutup durdy. Onuň tünňerilip duran arkasynda her ädende, eýläk-beý-läk çaykanýan köne esgiden edilen kiçiräk düwünçek asylygdy. Gazamatda geçirilen ençeme ýyllaryň hasraty hem kynçylyklary şol düwünçegini içine duwlanypdy.

Ol käwagtlar başyny galdyryp, Güne seretse, kâma-hallar gyňyr nazaryny daşyna tagta böleklerinden haýat çekilen, şahalary gurap giden mekgejöwenlidir nohutly kiçiräk mellekleriň üstünde gezdirýärdi. Bu ýerler gaty ýadaw hem bimährem görünýärdi. Kamau munuň köp-den bari şeýledigini bilýärdi. «Mau-mau» hereketi tutaş-mazyndan has ön hem, kukuyýularyň¹ eýeçiligindekä-de der dökülip işlenilen bu ýerler gelmişekleriň giňden gök öwüşýän meýdançalaryndan düýpgöter tapawutlanýardy.

Ýoluň çep tarapyndan inçejik ýoda bölünip aýryl-

ýardy. Ol näme etjegini bilmän ikerjiňlendi. Soňra ýo-dajyga aýak basdy. Şol pursat onuň gözlerinde şatlyk uçgunlary peýda boldy. Ho-ol aşakda onuň dogduk obasy göründi. Jülge gür agaçlaryň kölegesiniň astynda meýmiräp ýatan ýalydy. Diýmek, derýa entek guraman-dyr. Ynha, ol indi Honiniň kenarynda durdy. Derýany görmegi onuň ýüregini ýylatdy. Ol belentlikleriň araly-gy bilen egrem-bugram bolup uzalyp gidýän bu derýa köp wagtlap seredip durdy, onuň assaja «pyşyrdysyna» gulak saldy. Birden ýiti şatlyk duýgusy tutuş süňňüni gurşap aldy, ol şol pursat geçen günleri ýadyna saldy. Durmuşyň her dürli şatylaryny dadan bu adamynyň köp gezekler öz suwuna çümüp çykan şol kiçijik tanyş og-lanjykdygyny derýa häzir unudan ýalydy.

Ol bolsa edil öz eziz uýasyny gören ýaly begenýär-di. Köpden bari onuň kalbyna şeýle ýeňillik hem şatlyk duýgulary aralaşmandy.

Aýallar derýadan suw alyp durdular. Hol aňyrdan gelýärkä, ol bu aýallaryň bimäçesini tanapdy. Ynha, kempir Wanyuki, onuň kör hem ker ogluny inlisler öl-dürpildiler. Wanyukini hemme kişi gowy görýärdi. Ol mähirli ýylgyryşyny hem bir döwüm çöregini hiç wagt hiç kimden gaýgyrmazdy.

Olar özüni nähili garşylarkalar? Birwagtlar ony be-lentligiň iki tarapynda-da gowy görýärdiler, sylaýardy-lar. Ol öz ene topragy ugrunda göreşmämidi näme?! Onuň şol pursat bar güýji bilen olara tarap ylgasy, «Yn-ha, men! Dolanyp geldim!» diýip gygyrasy geldi. Ýöne beýtmekden saklandy. Muňa onuň erkeklik mertebesi ygtyýar bermedi.

— Ertiriňiz haýyrly bolsun!

Olaryň bimäçesi onuň salamyny alan hem bolsa, ga-lanlary edil eşitmedik ýaly ýüzlerini çytyşyp durdy. Bu

¹ «Mau-mau» hereketi — 1950-nji ýyllarda inlis basybalyjylaryna garşy turan gozgalaň.

² Kukuyýu — Keniýanyň merkezi böleginde ýaşayan halk.

ýerde nämeler bolup geçdikä?! Gazamata düşeninden bári şeýle köp wagıt geçäýdimikä? Onuň şatlyk duýgusy ýene-de sumat boldy. Ol ýuwaşlyk bilen:

— «Siz, näme, meni tanamadyňyzmy?» diýip sorady. Aýallar ýene-de onuň ýüzüne seretdiler, ýöne bu gezek oňa dykgatly hem sowuk nazar bilen garadylar. Olar hamala ony bilgeşleýin tanaslary gelmeýän ýalydy. Ahyrsoňy ol Wanýukiniň ýadyna düşdi. Ýöne geplände onuň sesinde näme üçindir ne-hä şatlyk, ne-de mähir duýuldy.

— Kamau, bu senmi?... Biz seni... — diýip, sözünü soňlaman goýdy.

Aýallaryň ählisiniň kalbyny haýran galyjylyk hem gorky duýgularynyň gaplap alandygyny ol bada-bat aňdy. Çünki olar Kamauwa ogrynça seredişýärdi, nazarlary kaklyşanda bolsa, derrew ondan gözlerini aýyrýardy.

«Meni indi ýat görýärler öýdýän?» diýip, ol hasrat bilen oýlandy. Aýallar baýyrlıgynyň iki ýapgydynda-da ýaýylyp ýatan öňki kümeli obajygynyň indi ýokdugyny, onuň deregine täzesiniň gurlandygyny oňa aýdyp berdiler. Görüp otursa, dogduk obasam dolanyp gelerine garaşmandyr, onuň bolsa öýümidir dostlaryny şeýlebir göresi gelipdi. Ejesidir kakasyny, hatda ýatlamajak bolup jan eden, ýöne şunça ýyllar hyýalyndan çykaryp bilmedik mähribany hakda oýlanmadyk pursady ýokdy. Mutoni! Onuň ýürek urgusy ýygjamlaşdy. Inlisler yzyndan gelende, ol öz gelni bilen bary-ýogy iki hepde ýaşasypdy. Ony hem beýlekiler ýaly, howul-hara sorag edenlerinden soň, gözenegiň aňrsyna oklapdylar. Şunça ýylyň dowamynda ol öz mähriban öýüni, gözəl gel-nini sähel pursat hem unutmandy.

Onuň gazamatdaky dostlarynyň ýagdaýlary hem beýle bir öwerlik dälidi. Murangaly tussaglaryň biri onuň ýadyna düşdi. Bir gün daş kâninde daş owradyp durkalar, şol adam birden dikeldi-de, uludan demini aldy.

Şonda Kamau:

— Dost, ýagdaýlaryň gowumy? Saňa näme boldy? — diýdi.

— Meni tussag edenlerinde aýalym çaga garaşýardy. Oňa näme bolandygyny bilýän dälidirin.

— Meni alyp gaýdanlarynda... — diýip, tussaglaryň ýene biri onuň sözünü alyp göterdi. — Bizniň ýaňy bir çagajygymyz bolupdy. Biz nähili bagtlydyk, ýöne bizniň bagtymyza boran ýagdy...

Şunça ýylyň dowamynda olaryň ählisi öýlerine do-

lanjak arzyly günlerine sabyrсызlyk bilen garaşypdylar. Olar şol gün göýä dünýä täzedan inip, täze durmuşa gadam basajak ýalydy.

Kamaunyň çagasy ýokdy. Ol gelniniň galyňnam entek doly tölemändi. Ýöne indi ähli zat gowy bolar. Naýrobide özüne iş tapynyp, Mutoniniň ene-atasyna bermeli galanja bergisinem üzer. Şondan soň durmuş, hakykatdanam, täzedan başlanar. Olaryň ogly bolar, ol öz kakasynyň önüp-ösen ojaýynda ese-boýa galyp, kemala geler. Ýakyn geljeginiň bagtly pursatlary gözünüň önünde janlanyp başlan Kamau barha ädimlerini çaltlandyrýardy. Onuň uzak garaşylan duşuşygy ýakynlaşdyrmak üçin ylgamag-a beýlede dursun, ganat ýaýyp uçasy gelyärdi. Ol eýýäm baýryň depesine ýetdi diýen ýalydy. Dogan-garyndaşlary ony görenlerinde şeýlebir haýran galarlar, üstüne sorag baryny ýagdyrarlar. Ýöne ol başdan geçiren ähli kynçylyklary, ýagny biliňi ýazmak ýa-da dem-dynjyňy almak isläninde bada-bat dulugyna ýelmemegi hiç zatça görmeýän hyrsyz gözegçi ýeňşände dikilgazyk bolup durka, ýol guruslary hem daş kâninde agyr zähmet çekişleri barada olara asla aýdyp bermez. Garşylyk görkezmegiň manysyzdygyna düşü-nip, ol, gör, näçe kemsidilmelere döz gelmeli bolupdy. Kineden hem gahardan ýaňa onuň jany ýanyp durdy.

Günlerde bir gün Wazungu¹ agalygynyň soňy geler. Halk azatlygyny gaýtaryp alar (oňa munuň nähili bol-jagyny göz önüne getirmegem kyndy). Şonda ony hiç kim kemsidip bilmez.

Ol beýikligiň depesine ýetensoň, bir pursat aýak çek-di. Tutuş jülge onuň edil eliniň aýasynda ýaly görünýär-di. Hanha, täze oba. Çalt ýaşan Günüň gytak şöhesi biri-birine ýakyn edilip palçykdan salnan külbeleriň üstüne ýagty saçyp durdy. Olaryň depesinde bolsa goň-rumtyl tüsse köwsarlaýardy. Beýiklikden obanyň gör-nüşü şeýlebir ajaýypdy welin, Kamau sähel pursat kö-ne öýüni düýbünden unudypdy. Ýaşyp barýan Günüň şöhesi baýyrlıgynyň degre-daşynda goýrasylanyp başlan garaňkylyga siňip gidýärdi.

Ol önünden çykýan adamlaryň hiç haýsysyny tana-man, obanyň içi bilen ýöräp barýardy. Nätanys adamlar-ryň kábiri oňa ene-atasynyň öýüne nähili barmalydygyny salgy berdiler.

¹ Wazungu (suahiller) — akýagyclar.

Keniýaly dünýä belli ýazyjy Ngugi Wa Thiongo 1938-nji ýylda, Naýrobi şäheriniň golaýyndaky Kamiriithu obasynda dogulýar. Geljekki ýazyjy Uganda döwletindäki Makerere uniwersitetinde okapdyr. 1962-nji ýylda Ngugi özüniň ilkinji eserini — «Aglama, balal» romanyny çap etdirýär. Bu eser dessine ýazyjynyň bütindünýä şöhratyna eýe edýär. 1967-nji ýylda çykarylan «Bugday dānesi» romany bolsa onuň şöhratyny has berkitdi. 1977-nji ýylda «Ganly ýaprak» romanyny tamamlaryndan soň, Ngugi ABŞ-a gidýär. Ýazyjy bu ýerde Ýell uniwersitetinde, Nýu-Ýork uniwersitetinde hem-de Irwaýnyň Kaliforniýa uniwersitetinde mugallymçylyk edýär, emma edebi döredijilik işini hem taşlamaýar. Keniýa taryhyndan söz açýan şygrylar ýygynyndalarynda, hekaýalarynda, sahna eserlerinde, «Tussag. Zyndan gündeligi» (1981) atly awtobiografik powestinde Ngugi Wa Thiongo özüniň ussat, şahyrana hem realist ýazyjydygyny ýene bir gezek subut etdi. 1983-nji ýylda çap edilen «Haça çüýlenen melgun» romany ýazyjynyň iň ajaýyp eserleriniň biri hasaplanylýar. Öz Watanynyň zaryny çekýän ýazyjy 2004-nji ýylda Keniýa dolanýar we şu wagıt hem şol ýerde ýaşasýar.

Ngugi Wa Thiongo Günbatar hem Merkezi Afrikanyň iň ussat ýazyjysy hasaplaýarlar. Nguginiň eserleri köp ýurtlaryň ýokary okuw jaýlarynda öwrenilýär.

NGUGI WA THIONGO

Ol demini dürsemek üçin howlyň girelgesiniň agzynda sägindi. Ahyrsoňy arzyly pursat hem gelip ýetdi. Kakasy üç aýakly oturgyjyň üstünde kүйkerip otyrды. Şunça ýylyň içinde ol halys tapdan düşüpdür. Garry atasynyň halyna onuň ýüregi gyýylyp gitdi. Ýöne ol her näme-de bolsa şu güne çenli ýaşapdyr, oglunyň dolanyp gelerine garaşypdyr.

— Kaka!

Goja jogap bermeginiň deregine, oňa geň hem boş naz bilen garady. Beýle zada garaşmadyk Kamaunyň ynjalýgy gaçdy. Onuň sabırsyzlygyna hasratdyr öýke duýgulary goşuldy.

«Ol meni görmeyärmikä ýa-da olam meni derýaň kenaryndaky aýallar ýaly garşylaýarmyka?»

Köçede ýalaňaç çagajyklar biri-birlerine palçyk zyňşyp oýnaýardylar. Gün eýýäm ýaşypdy. Bahym Aý dogmalydy.

— Kaka, sen näme meni tanamadyňmy?

Onuň barha püçege çykyp barýan umydyňyň ornuny dura-bara ýadawlyk hem lapykeçlik eýeleýärdi.

Birdenem ol garry kakasynyň edil ýele düşen agajyň ýapragy ýaly titreyändigini gördi. Özüne aňkarylýp seredýän kakasy gözlerine ynanyň bilenokdy. Ol gözlerde gorky bardy. Soňra ejesidir doganlary peýda boldular, olar Kamaunyň daşyna üýşdüler. Garrap, halys tapdan düşen ejesi dyzyna çökdide, uly ili bilen möňňürüp aglamaga durdy.

— Men bilýärdim! Oglumyň dolanyp geljegini bilýärdim! Onuň diridigini ene ýüregim syzýardy!

— Kim size men öldi diýdi?

— Nogunyň ogly Karanja bar-a...

Şol pursat Kamau ähli zada — kakasynyň näme üçin titreyändigine-de, derýaň kenaryndaky aýallaryň näme sebäpden özüni sowuk-sala garşylandyklaryna-da düşündi. Geň ýeri, gazamatda ol Karanja bilen ýeke gezek hem gabatlaşmandy. Aslynda, onuň seri häzir düýbünden başga ýerdedi. Onuň bar islegi näzenin Mutonini görmekdi. Ol niredikä?! Kamau tas: «Mutoni men öýde, men dolanyp geldim!» diýip gygyrypdy. Oglunyň howsalasyny aňan ene, garry adamsyna seredip:

— Mutoni gitdi! — diýmek bilen çäklendi.

Kamau duran ýerinde doňup galdy. Gussaly uzak ýol göýä ony gözsüz goýan dek, ümezläň nazaryny daş-töweregine aýlady. Ol nämeleriň bolup geçendigini soramak islese-de, sowalynyň ýowuz jogabyny eşitmekden eýmendi. Mutoniniň indi ýokdugyna onuň asla ynanasy gelenokdy. Ýöne derýaň kenaryndaky aýallar ýadyna düşüp, ene-atasyna sereden Kamau munuň hakykatdugyna göz ýetirdi.

— Ol biziň birimiz ýalydy — diýip, ejesi gürrüň bermäge durdy. — Ol saňa köp garaşdy, ähli kynçylyklara sabırlýlyk bilen döz geldi. Soňra bir ýerlerden Karanja peýda bolup, seniň ölendigiňi aýtdy. Oňa kakaňam ynandy, gelniňem. Ol saňa ölendir öýdüp bir aýlap gözýaş dökdü. Şondan soň Karanjanyň bize gelip-gitmesi ýygıamlaşdy. Sen onuň öz ýaşytdaşyňdygyny bilýän ahıryn. Soňra Mutoniniň bäbegi boldy. Ony öz ýanymyzda alyp galardyň welin, ýerimiz dardy, iýmitimiz azdy. Iňlisler biziň soňku-

ja azygymyza çenli alyp gitdiler. Onsoň biz oňa Karanja bilen gitmäge rugsat berdik. Beýleki aýallar has erbet durmuşa ýüz urdular, şähre gitdiler. Obada diňe garry-gurtular hem ýarawsyz adamlar galdy.

Ol hiç zat eşidenokdy. Ajy hasrat onuň bokurdagyna dolupdy. Oňa haýynlyk edipdirler, ejesidir kakasy hem ondan ýüz öwrüpdür. Karanja... olar çagalykdan bäri oňşanokdylar. Elbetde, baş ýyl uzak möhlet. Ýöne näme üçin Mutoni oňa garaşmadyka? Ene-atasy nädip ony goýberip bildikä? Kamau häzir dünýädäki ähli zady — derýaň boýundaky aýallary, obanydyr onuň ähli ýaşajylaryny näletlemäge taýýardy. Ýöne onuň agzyndan ýeke söz hem çykmadı. Gaýgy-gam ony demikdirip, öldürip barýardy.

— Diýmek, maşgalamy aýamansyňyzda?!

Ol şeýle diýdi-de, öýden gahar bilen atlyp çykdy.

— Diňle oglum, oguljygym!

Äpet çypar Aý jülgäniň gündogar çetinden asmana galyp başlady. Onuň ýiti şöhesi hasratdan ýaňa billeri бүкүlen garrylara parhsyz bakdy. Ogullary olary ýene-de terk edip gidipdi.

Ol Honiniň kenarynda durdy. Onuň nazary Aýyň ýagtysyna şöhle saçýan suwuň aýna ýaly tekiz ýüzünde doňup galypdy. Akym edil öňküleri ýaly dynman «pyşyrdaýardy». Tokaýda sikada¹ möjejigi dyngysyz jyryldaýan bolsa, asmanda Aý öz nuruny saçýardy. Ol penjegini çykarmaga synanyşdy, şol pursat arkasyndaky düwünçegi sypdy-da, dik kenardan togalanyp, derýa düşdi. Kamau nämeleriň bolup geçýändigine düşüňänçä, okgunly akym düwünçegi öz ugry bilen alyp gitdi. Yüregine ýakyn bolan ähli ownuk-uşak zatlar, gelni hakyndaky ýatlamalar şol düwünçegiň içindedi. Şunça ýyllar şol mukaddes zatlary nähili aýap saklandygyny onuň diňe özi bilýärdi. Şol pursat näme üçindir onuň süňňüne ýeňlilik aralaşdy. Sowuk tolkunlar onuň öýkeden ýaňa ýanyp duran yüregine teselli berdi.

Aý bilen derýa gijäniň jadylaýjy gujagynda tans edýärdiler. Ol indi ölüm hakda pikirlenenokdy. Dünýäsi-ne ýene-de şatlyk hem many çayylypdy. «Mutoni näme üçin maňa garaşsyn diýsene?! Meniň gazamatda bolanym sebäpli, durmuş öz akymyny togtatmaz ahbetin... hut, şu çasly derýa ýaly...» diýip pyşyrdan Kamau penjegini egnine geýdi.

Şol barmana onuň ýeňsesinden «Oglum!» diýen mylaýym ses eşidildi.

Ol gaňrylyp, yzyna seretdi. Aýyň öçügsi ýagtysy düşüp duran kert kenarda ejesi durdy. Onuň ýygırt atan ýüzündäki gaýgy-gamyňdyr mahrumçylygyny, aýrallykdyr agyr ýyllaryň goýup giden yzlaryny ol diňe häzir görüpdi.

Ejesi külbeden şu ýere çenli yzyna düşüp gelipdir...

— Eje... — diýen Kamaunyň sesi endiräp çykdy. — Ýör, öýe gideli, eje...

Ol ýene-de şirin arzuwlara hem umytlara gark boldy. Ähli ejir-ezyetlere garamazdan, ýaşayş ajaýypdy... Ol häzir durmuşa gaýtadan gadam basýardy...

¹ Sikada — jyryldaýan kiçijik ganatly möjejik.